

ТРАДИЦІЙНО-ПОБУТОВА КУЛЬТУРА ГАЛИЦЬКОЇ ДРІБНОЇ ШЛЯХТИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ТВОРЧОСТІ АНДРІЯ ЧАЙКОВСЬКОГО

Олександр ВАСЯНОВИЧ

Традиційно-побутова культура є одним з основних складників процесу розвитку нації і виконує важливі суспільні функції. Певні культурні особливості сприяють ідентифікації людської спільноти за етнічною чи соціальною ознаками, впливають на рівень збереження їхньої самобутності та внутрішньої консолідації. Завдяки окремим елементам культури та побуту як окремий соціальний прошарок у різних регіонах України вирізнялася дрібна (ходачкова, малоземельна, дрібнопомісна, околична) шляхта.

Ще в ХІХ ст. на окремі аспекти матеріальної та духовної культури дрібної галицької шляхти звертали увагу українські дослідники: Я. Головацький, І. Франко¹. У ХХ ст. означена проблематика перебувала в статусі малодослідженої, оскільки торкалася особливостей побутування панівної соціальної групи. Лише в останні роки з'явилася низка публікацій, які більше з історичного, а подекуди й етнографічного погляду розкривають деякі питання, пов'язані з традиційно-побутовою культурою галицької дрібної шляхти². Тож через відсутність етнографічних матеріалів можна звернутися і до літературних творів, зокрема спадщини Андрія Чайковського.

Андрій Якович Чайковський народився 15 травня 1857 р. у м. Самборі на Львівщині в родині дрібного урядового чиновника, який походив зі старовинного шляхетського роду. Майбутній письменник змалку був обізнаний з життям та побутом галицької дрібної шляхти. Після навчання на філософському факультеті Львівського університету він працював адвокатом у Львові, Бережанах. По завершенні Першої світової війни оселився в Коломиї, де прожив до самої смерті — 2 червня 1935 р.

А. Чайковський швидко отримав славу загальноукраїнського письменника. Інтелігенції Східної України він був відомий

уже в 90-х роках ХХ ст. з галицьких періодичних видань, які потрапляли до Києва, Чернігова, Одеси. Широку популярність принесли письменнику твори з життя дрібної шляхти. С. Єфремов зазначав, що цей письменник “вибрав собі спеціальністю життя так званої «ходачкової шляхти», ... тієї верстви, що од звичайного селянства одріжняється тільки шляхетною пихою та бундючністю”, наголошуючи, що його твори “дають багато цікавих спостережень з того тісненького, маловідомого світу, який являє собою дрібна сільська шляхта”³. Уже перші твори А. Чайковського з означеної тематики викликали схвальні відгуки та серйозні розмови з боку Івана Франка про шляхи розвитку письменницького таланту⁴. Заохочений до праці увагою відомого українського письменника, підтриманий похвалою і порадами, А. Чайковський значну кількість своїх творів присвятив висвітленню взаємостосунків у середовищі дрібношляхетської верстви західноукраїнського регіону. Зокрема, йому належать такі твори, які містять чимало етнографічних матеріалів сучасного йому періоду⁵. У цих повістях висвітлюються питання етносоціального, історичного й культурно-побутового характеру. Якщо сюжети повістей “Олюнька” та “Малолітний” хронологічно пов'язані з другою половиною ХІХ ст., то повість “У чужому гнізді” змальовує життя ходачкової шляхти ще за панщини та перших років після її скасування. У першому випадку автор описав події, свідком яких він був сам, у другому ж — звертався до розповідей інших, писемних матеріалів та власної фантазії.

Культура та побут дрібношляхетської верстви і досі залишається маловивченим явищем, тому головне завдання на сьогодні ми вбачаємо в зосередженні уваги на висвітленні у творах А. Чайковського особливостей побутування

окремих чинників традиційної матеріальної та духовної культури в українському середовищі XIX — початку XX ст.

Взявши під свою владу Галицьку Русь, польські феодала поставили перед собою мету створити тут свою надійну опору, якою мала стати шляхта. Тому польський уряд привілеями зобов'язував шляхтичів постійно перебувати на своїх місцях для охорони державних володінь. Більшість цієї шляхти належала до категорії збіднілої безземельної або мало-земельної. Внаслідок розподілу землі між синами до XIX ст. вона стала ще біднішою. Слід зазначити, що тутешнє боярство, яке з середини XIV ст. опинилося під владою Польщі, отримало шляхетство навіть раніше, ніж бояри підлитовських земель України. При цьому, якщо багаті аристократи з-поміж русинів (українців) сполонізувалися ще до Хмельниччини⁶, то дрібна шляхта залишалася, в усякому разі мовно та етнокультурно, українською завжди.

Прикарпатська дрібна шляхта проживала компактно групами в багатьох селах, складаючи її велику, а подекуди й переважну частину в сучасній Самбірщині, Старосамбірщині, Турківщині, Дрогобиччині, Сколівщині, далі — у східних районах Прикарпаття, території нинішньої Івано-Франківської обл. аж за Коломию. На теренах Галичини до XX ст. існували (й існують досі) окремі шляхетські села, деякі з них перераховує А. Чайковський: Чайковичі, Білина Велика, Лука, Ортиничі, Гординя, Кульчиці, Городище, Сілець, Бережниця, Бачина, Топільниця, Явора, Комарники, Ільник, Крушельниця, Корчин⁷. Жителі шляхетських сіл унаслідок кращого економічного та соціально-політичного становища збагатили свій побут такими характерними рисами, які були властивими лише цій шляхті і відмінними від селянських.

На деяких територіях із міцними шляхетськими традиціями навіть офіційно створювалися дві громади — шляхетська, яка обирала собі префекта з асесорами; хлопська (мужицька, селянська, рустикальна) — обирала

війта з присяжними. Це засвідчують і назви населених пунктів: Корчин Шляхетський і Корчин Рустикальний, Крушельниця Шляхетна і Крушельниця Рустикальна, Терло Шляхетське і Терло Рустикальне, Топільниця Шляхетська і Топільниця Рустикальна. Описуючи життя с. Пишнівці, Андрій Чайковський наголошував на існуванні в селі двох громад, які жили нарізно. Навіть у спільній церкві шляхтичі й хлопи групувалися окремо: існували осібно шляхетські і селянські церковні братства, були чітко визначені місця в церкві для шляхти і хлопів. У школі, де спільно навчалися шляхтичі та селяни, існував певний поділ: школярі різних соціальних груп не товаришували між собою, не хотіли сидіти разом на лавках і так само, як і їхні батьки, кепкували одне з одного⁸. Інколи хлопи прозивали шляхтичів “макогонами” тому, що колись ті носили свої дипломи або “легітимації шляхетські” у бляшанках, подібних до макогонів. Шляхтичі ж, щоб підкреслити низьке походження селян, прозивали їх “мургами з чорним піднебінням”⁹. До того ж, шляхтичі мали окрему кімнату в корчмі для спільних зібрань, де були столи, застелені кліровими скатерттинами, не було звичайних корчемних лав на вбитих у землю ковбичах, а лише дерев'яні ясеневі крісла¹⁰.

Здавна проживаючи в сільській місцевості, дрібна шляхта, як і решта селян, займалася землеробством та скотарством. Відмінність між ними полягала в тому, що й до скасування кріпацтва в Австро-Угорській імперії в 1848 р. ця шляхта працювала на власній землі і не відробляла панщину. Добре шляхетське господарство могло мати двадцять моргів землі з будинками та інвентарем¹¹. Досить заможна родина Лукашів мала “пару коней, пару волів, дві корови і чотири штуки молодняка”¹². Ще більше майна перераховує А. Чайковський у господарстві Михася Стефаніва: “80 моргів доброго пшеничного ґрунту, 20 моргів сіножаті, 25 штук рогатої худоби і 16 коней”¹³. Загалом, як свідчать етнографічні матеріали, до

земельної власності галицької дрібної шляхти відносилось орне поле, пасовище, полонина та ліс. У с. Верхне Гусине Турківського повіту шляхтичі мали окреме пасовище і полонини, куди селяни не мали права гонити на випас свою худобу¹⁴. Проте у власному господарстві шляхтичі, працюючи нарівні з наймитами, могли мастити та білити хату, поратися коло корів, копати в городі¹⁵.

У зведенні житла дрібна шляхта практично нічим не відрізнялася від звичайних селян, маючи, як і скрізь по Україні, однокімнатні або двокімнатні хати із сіньми і коморою, критими соломною або гонтою. Траплялися лише деякі відмінності в їхньому житлобудуванні. Один із документів презентує шляхетське житло середини ХІХ ст. Із сіней ліворуч можна було увійти до *пекарні*, а звідтіля — до *алькира* і *комірчини*. По другій стороні була кімната із дерев'яним помостом для гостей і знову просторий *алькир*. До хати заходили через ганок, до половини закритий на ясеневих шестигранних стовпах. Хата була крита соломною, а над нею пишався високий, вибілений димар. Вікна на два крила були гарно оковані. Шляхетська хата відрізнялася від селянської тим, що мала спереду ганок та більші вікна, і димар¹⁶.

Типовим був інтер'єр шляхетського помешкання. Тут, як і по всій Україні, приміщення поділялося на вогнище, місце для споживання їжі та місце для снання: з одного боку вхідних дверей розміщувалася велика піч, за нею в найтеплішій частині — ліжко; з другого боку від дверей — мисник, по діагоналі від печі на покуті — стіл, а над ним — ікони. Серед хатніх меблів А. Чайковський називає велике ліжко, стіл, лавки, кілька крісел. Для освітлення приміщення використовували сухі скіпки, які палили при печі, від чого в хаті було і світло, і тепло¹⁷. Обидві житлові кімнати обігрівала одна піч, поставлена з дністрових камінчиків. У пекарні стояла велика глиняна піч з припічком і запічком, де могла зручно спати одна людина¹⁸.

Жителі шляхетських сіл будівництво проводили без плану. Кожен на своїй ділянці землі облаштував господарство на свій розсуд, але завжди враховував рельєф, природні умови. Зазвичай, двір був великим, зі значною кількістю господарських будівель, необхідних для повноцінного господарювання: *шпихлір*, *стодола*, *комора*. Описуючи просторе обійстя заможного шляхтича, А. Чайковський зазначає, що навпроти хати встановлювали високого журавля при криниці, біля якої лежав довгий жолоб для напування худоби. Також навпроти хати було розміщено високу *стайню*, поділену на декілька частин: для коней, рогатої худоби та *безрог* (свиней. — О. В.). В окремій частині були: *засік* на сіно і *тік*, гладко убитий на *січкарню*, і *обрік*. Перпендикулярно до *стайні* стояла велика *стодола* з трьома *засіками* і двома *токама*. Навпроти *стодоли* стояли два великих *обороги* на грубих дубових *стовпах*¹⁹. У *коморі*, крім зимової одежі, можна було зберігати різноманітне добро: борошно, крупу, квасолю, горох, боби, масло і сир, сметану і солонину²⁰. Біля хати — *садок*, *пасіка*. *Садиба* була досить ошатною: огорожена високим *плотом*, хату вибілено зверху і всередині, вікна і двері обведено смугою сивої глини. *Ворота* і *хвіртки* виплетені з *верболозу*. Досить часто шляхтянки виділяли частину *подвір'я* перед *вікнами* і висаджували там багато *квітів*²¹.

Перебуваючи в однакових соціально-економічних умовах, дрібна шляхта споживала практично таку ж їжу, що й селянство: борщ, пшоняну кашу, присмажену на маслі картоплю, вареники, молоко, сметану, солонину. Незначні відмінності були пов'язані з рівнем заможності господарів. Коли шляхтич Тучко приїхав на знайомство до Тачинських, то господиня спочатку частувала його кавою, а "потім понаставляла на столі всячини: білого хліба, масла, меду в кришках". Господарі хотіли показати, що "вони не які-небудь шляхетки, а люди заможні, багатирі, і всього у них з достатком"²². Проте навіть на свята "по шляхетському звичаю їли всі з одної великої миски дерев'яними ложками"²³.

Інколи А. Чайковський подає докладний опис приготування страв. Зокрема, пропонуємо один такий приклад: необхідно накришити зеленої цибулі, перемяти із сиром, посолити і залити сметаною²⁴.

У святкові дні на столі в шляхти з'являлася ковбаса, капуста із солониною, пироги, голубці тощо. Під час частування горілкою шляхтичі користувалися одною на всіх чаркою. Проте випадків, щоб хтось вимив чарку чи склянку після свого попередника, не було, бо це вважалося образою шляхетської гідності²⁵. У кінці ХІХ ст. святкова трапеза, зазвичай, завершувалася чаюванням. Для цього господиня заносила до хати горщик кип'яченої води, ставила склянки, цукор, і всі запивали окропом, тобто гарячу воду з гаракон (ромом. — О. В.)²⁶.

Спосіб господарювання, будівництво житла, споживання їжі не вирізняли представників дрібношляхетської верстви серед сільських жителів. Значно більші відмінності можна простежити в стилі одягу, який формувався під впливом різноманітних історико-географічних та соціально-економічних чинників. І. Франко зазначав, що досить часто шляхта не відрізнялася від “простого люду” й одягом, але інколи, особливо в багатих селах, старалася вирізнитися²⁷.

На побутовому рівні культури, особливо в одязі, у досліджуваного прошарку населення яскраво проявилися елементи міщанства. “Дрібна сільська шляхта, яка заселяє у Східній Галичині цілі села, — писав Я. Головацький, — має одяг дещо схожий на міщанський, але з причини бідності має задовольнятися власноруч виробленими матеріалами”²⁸. Збираючись у гості, шляхтянка вдягалася по-міщанськи: покривала голову шовковим чипчиком, прикріпляла золоту брошку до грудей, а на руки — золоті браслети²⁹.

У ХІХ — на початку ХХ ст. тканину для виготовлення одягу шляхтичі виготовляли власноруч із лляного, конопляного та вовняного прядива на саморобних ткацьких верстах. Із розвитком капіталістичних відносин

з'явилося багато дешевої тканини, що призвело до поступового занепаду домашнього ткацтва. У шляхетському вбранні дедалі більше речей почали виготовляти з купованих фабричних матеріалів, які практично по всій Україні називали кромом. У крамницях купували сиве сукно для виготовлення чоловічого одягу, шкіру для чобіт, головні убори.

Чайковський фрагментарно описує вбрання шляхти. Чоловіки одягалися “... в сиву сукняну густо зібрану позаду *капоту-чумарку*, штани, *камізолю*, шляхетський кашкет, пасові чоботи”. Головним компонентом чоловічого поясного одягу в ХІХ—ХХ ст. були штани. Серед шляхетського населення досить рано увійшли в побут суконні штани міського покрою до паска. У деяких селах Тернопільщини була поширена приповідка: “Шляхтич різниться від хлопа тим, що носить полотняні штани на паску, а хлоп на очкурі”³⁰. Інколи шляхтичі переймали польську моду в одязі, одягаючи чумарку з петлями, довгу камізолю, на зразок жупана, шовковий пояс, конфедератку із чотирма рогами³¹, що викликало глузування з боку навколишнього селянства. Жіноче вбрання складалося з шовкової строкатої спідниці, *кафтаника*, *кацабайки*, спеціального чепчика. Із прикрас згадують “золоті ковтки, велика золота брошка з коралом під шию, кільканадцять низок великих коралів”.

Характерними компонентами жіночого та чоловічого строїв були головні убори, що включали також і зачіску. Жінки гладко зачісували волосся, а косу обв'язували на міщанський лад ззаду голови колом. Ідучи до церкви, або при яким більшим святі, голову покривали великими хустками так, що вони зсувалися нижче плечей і затримувалися лиш на раменах³². У с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл. селянки та шляхтянки різнилися головними уборами: перші носили на голові *рантухи* (намітки. — О. В.), а другі — хустки. Одного разу жінки вчинили таку бійку біля церкви, що *рантухи* і хустки лежали в болоті, бо одна із селянок пов'язала голову хусткою³³.

Загалом верхній одяг українців можна розділити на осінньо-весняний та зимовий, останній не мав значних відмінностей для різних статево-вікових груп. Так, в Галичині чоловіки й жінки шляхетського походження вдягали жупан, капоту, опанчу, керею, бекешку, кафтан, чумарку. У шляхтичів с. Березів Вишній Косівського р-ну Івано-Франківської області бекешку, тобто плащ, виготовляли з купованого сукна синього кольору, краї якого обшивали сірим смушком, що робило бекешку схожою на козацький жупан³⁴. Узимку жінки-шляхтянки вдягалися в кожухи з широким лисячим коміром. Інколи такі кожухи називали *хутром*. Кафтаники бували зимові на ваті та літні без утеплення³⁵. Шляхта оздоблювала верхній одяг переважно чорним шнурком та чорною вишивкою, а не червоною чи зеленою, “бо то по-мужицьки”³⁶.

В українському традиційному костюмі безпосередньо на сорочку вдягали нагрудний одяг, який прикривав верхню частину тіла. У деяких селах Галичини безрукавки, які свідчили про приналежність до шляхетського стану, називали по-різному: *кептар*, *горсет*, *камізелька*. На Львівщині у ХІХ ст. шляхтич носив суконну чорну камізельку з двома рядами гудзиків, що застібалися “під саму шию”, бо “без неї він не шляхтич, а хлоп панцизняний”³⁷.

Шляхетське вбрання було подібним одягу сільського населення ХІХ — початку ХХ ст., хоча й мало певні міщанські елементи. Представники дрібношляхетської верстви намагалися виділитися бодай незначними особливостями в одязі.

Дрібна шляхта не мала суттєвих відмінностей у духовній культурі: подібними до селянських були родильні, весільні та поховальні звичаї, календарні обряди. Лише окремі факти вказують на відмінності між цими соціальними групами. Так, у повісті “У чужому гнізді” автор докладно описує святвечірні звичаї в панському маєтку та вдома в самої шляхти, які не різняться з селянськими: розстелено сіно на столі під скатертиною та по долівці, встановлено снопик вівса на покуті, приготовлено за

шляхетським звичаєм дев'ять страв: *пшеницю* (кутя. — О. В.), борщ з *ушками*, картопляні вареники з грибною підливою, рибу, голубці тощо; після вечері всі співають колядок³⁸.

Проте існував чітко сформований “синдром” шляхетства щодо шлюбно-сімейних відносин. Вважаючи себе вищими за селян, представники шляхти намагалися зберегти свою кастову замкнутість, укладаючи шлюби тільки між особами своєї соціальної групи. Коли трапилося, що шляхтянка вийшла заміж за хлопа, то вона вже не могла показуватися на вулицю, мала зречтися шляхтянського одягу, бо його могли порвати прямо на ній на шматки. Так само здерли б одяг і зі шляхтича, який взяв би собі за дружину селянку³⁹. Випадки несхвального ставлення старших людей — вихідців з колишньої шляхти — до одруження їхніх нащадків із “мужиками” зафіксовані В. Балущком у Фастівському р-ні на Київщині навіть стосовно другої половини ХХ ст.⁴⁰

А. Чайковський писав, що “шляхетське весілля мало тривати від суботи до суботи — з друщинами, свацинами, переносинами, приданами так, як у славної шляхти з діда-прадіда водилося”. Якщо в повісті “Малолітний” автор лише в загальних словах описує шляхетське весілля, то в “У чужому гнізді” подає більш докладний його опис. На такі урочистості запрошували багато гостей, і насамперед — чільну заможну шляхту навіть із сусідніх сіл. Зокрема зазначено, що в п'ятницю молодята їздили за благословення: наречений із дружиною — на гарних конях, а наречена — на бричці. Зайшовши до хати і привітавшись, потрібно було кожному, хто був у хаті, незалежно від віку, впасти до ніг і просити благословенства. Підвівшись, належало старшого поцілувати в руку, а молодшого — у обличчя, незалежно від статі. Від хати до хати під'їжджали на конях, навіть якщо це було через дорогу. Готуючись до весілля, різали кабанів на ковбаси і вудженину, привозили пиво, вино, мед, робили різні запіканки з медом і овочами. На весіллі виграла музика, замовлена на цілий тиждень у німецькій колонії. По дорозі до церкви молодого

вели під боки дружки, а молоду — дружби, далі йшли старости, старостини, інший народ. На вінчанні, наречений старався підібрати свою капоту, щоб наречена не наступила на неї, бо тоді усе життя верховодила б ним. Молоді шляхтичі-кавалери стріляли під церквою з пістолів *на віват*. Три дні забавлялася шляхта у дворі молодої, їла й пила, поки не наступали *придани* — перевезення молодої до дому молодого. Наречена зазвичай мала велике придане, до якого могли входити нива, корови, коні, плуг, борона, віз, візок та інше майно⁴¹.

У похоронних традиціях, можна помітити відсутність певних шляхетських особливостей. Як і в селян, тут так само по смерті привили парастас, односельчани приходили прощатися з небіжчиком, тіло якого клали у встановлену на столі домовину, вистелену *гиблівками* (стружками. — О. В.). Після “последнього целованія”, тобто прощання родичів із померлим. Виносили домовину з хати, тричі вдарили об поріг, клали на віз і в супроводі церковної процесії з хрестом і хоругвами рушали до церкви, а потім — на цвинтар⁴². Із творів А. Чайковського можна дізнатися про вигляд сільського кладовища, яке було розміщене далеко від села. Воно було обсажене деревами по периметру, посередині — один великий дубовий хрест, а далі — менші хрести⁴³. Подає автор і народні традиції поховання самовбивців, відмічаючи відсутність при цьому священика та хреста. Закопували тіло під плотом у самому кутку, де зазвичай ховали усіх самогубців⁴⁴.

У повсякденній мові шляхта використовувала польські слова в дещо зміненому вигляді, вживала українські імена на польський манер з обов'язковим звертанням “пане”: “пане Яне”, “пане Петше”, “пане Єнджею”, “пане пре-

фекце”, “пане добродзею”, “панове браця” тощо. Проте мова, якою користувалася шляхта, була наповнена українськими приказками, зворотами — “Сказала Феся, що обійдеся”, “Коли хліб та вода, то не буде голода”, “Панська ласка на бистрім коні їздить”⁴⁵ тощо. Загалом шляхта радо вчилася польських молитов, однак міцно трималася церкви, вважаючи костел за панську інституцію⁴⁶.

Перелік улюблених танців шляхти не викликає сумніву, що вони українські: *вертак*, *коломийки*, *козак*, *италір*, *лінкос*, *полька телепанка*; також підкреслено, що їм не подобається танцювати *мазура*⁴⁷. Дрібна шляхта мала свої форми дозвілля, які були подібними до українських вечорниць, на які молодь, незалежно від матеріального стану, сходилася до однієї хати де жартували, співали, відгадували загадки, розповідали казки. Інколи парубки й дівчата могли забавлятися в “Талярка”, “Пташка”, “Панаса” тощо⁴⁸.

Отже, попри деякі особливості, у звичаєво-обрядових традиціях дрібної шляхти виразно простежуються українська основа і приналежність до східного християнського обряду.

Творчість А. Чайковського дає можливість простежити етнографічні особливості галицької дрібної шляхти ХІХ — початку ХХ ст. Під впливом різних обставин і завдяки певним елементам побуту представники дрібношляхетської верстви вирізнялися як особливий соціальний прошарок, навіть не зважаючи на відсутність будь-якого впливу на політичне життя в Австро-Угорській імперії. Їхня відмінність від інших жителів виявлялася в окремих деталях при зведенні житла, виготовленні одягу, у громадській діяльності та родинних відносинах.

¹ Головацький Я. О костюмах или народном убранстве Руссинов или Русских в Галичине и Северо-Восточной Венгрии. — СПб., 1868; Франко І. Знадоби до вивчення мови і етнографії українського народу // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — К., 1980. — Т. 26. — С. 180–186.

² Балушок В. Українська шляхта між польським та українським етносами // НТЕ. — 2007. —

№ 6. — С. 11–25; Кирчів Р. Цикл шляхетських повістей Андрія Чайковського // Чайковський А. Зібрання творів у 8 томах. — Л., 1994. — Т. 5. — С. 5–25; Сливка Л. Культура та побут дрібної шляхти в Галичині (кінець ХVІІІ — початок ХХ ст.) // Галичина. — 2004. — № 10. — С. 235–241.

³ Єфремов С. Історія українського письменства. — К., 1917. — С. 379.

- ⁴ Франко І. Конкурс “Зорі” // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К., 1981. – Т. 29. – С. 470–474; Франко І. З останніх десятиліть ХІХ в. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К., 1984. – Т. 41. – С. 474–529.
- ⁵ Чайковський А. В чужом гнезде: Повесть в двох частях з життя ходячої шляхти. – К., 1896; Чайковський А. Олюнька: Оповідане з життя ходячої шляхти. – Л., 1918; Чайковський А. Малолітний: Повесть з життя малоземельної шляхти. – Станиславів; – К., 1920.
- ⁶ Балушок В. Українська шляхта... – С. 21, 22.
- ⁷ Чайковський А. Сагайдачний: Іст. роман у 3 кн. / Упор., авт. післямови та приміт. В. Яременко. – К., 1989. – С. 7.
- ⁸ Чайковський А. Олюнька. – Л., 1966. – С. 78.
- ⁹ Там само. – С. 79.
- ¹⁰ Чайковський А. Малолітний. – С. 5.
- ¹¹ Там само. – С. 17.
- ¹² Чайковський А. Олюнька. – Л., 1966. – С. 87.
- ¹³ Чайковський А. У чужому гнізді: Повісті з ХІХ ст. // Чайковський А. Зібрання творів... – Т. 5. – С. 208.
- ¹⁴ Сливка Л. Культура та побут... – С. 235
- ¹⁵ Чайковський А. Малолітний. – С. 74.
- ¹⁶ Чайковський А. У чужому гнізді. – С. 78, 79, 302.
- ¹⁷ Чайковський А. Малолітний. – С. 55, 70, 72.
- ¹⁸ Чайковський А. У чужому гнізді. – С. 78.
- ¹⁹ Там само. – С. 79.
- ²⁰ Чайковський А. Олюнька. – Л., 1966. – С. 87.
- ²¹ Чайковський А. Малолітний. – С. 32, 74.
- ²² Там само. – С. 23.
- ²³ Чайковський А. У чужому гнізді. – С. 120.
- ²⁴ Чайковський А. Олюнька. – Л., 1966. – С. 93.

- ²⁵ Там само.
- ²⁶ Там само. – С. 177, 178.
- ²⁷ Франко І. Знадоба до вивчення мови... – С. 180, 181.
- ²⁸ Головацький Я. О костюмах или народном убранстве... – С. 23.
- ²⁹ Чайковський А. Малолітний. – С. 22.
- ³⁰ Сливка Л. Культура та побут... – С. 237.
- ³¹ Чайковський А. Малолітний. – С. 14.
- ³² Чайковський А. Олюнька. – Л., 1966. – С. 78.
- ³³ Історія Витвиці в документах і спогадах. – Б. м., 1992. – С. 47.
- ³⁴ Домашевський М. Історія Гуцульщини. – Чикаго; – Л., 1995. – Т. 1. – С. 383.
- ³⁵ Чайковський А. Олюнька. – Л., 1966. – С. 166, 200.
- ³⁶ Головацький Я. О костюмах или народном убранстве... – С. 23.
- ³⁷ Чайковський А. У чужому гнізді. – С. 30.
- ³⁸ Там само. – С. 87, 90, 94, 95, 120.
- ³⁹ Чайковський А. Олюнька. – Л., 1966. – С. 79.
- ⁴⁰ Балушок В. Українська шляхта... – С. 19.
- ⁴¹ Чайковський А. Малолітний. – С. 53; Чайковський А. У чужому гнізді. – С. 133–138.
- ⁴² Чайковський А. Олюнька. – Л., 1966. – С. 144, 145.
- ⁴³ Там само. – С. 146.
- ⁴⁴ Чайковський А. Олюнька. – Львів, 1966. – С. 231, 232.
- ⁴⁵ Чайковський А. У чужому гнізді. – С. 36, 64.
- ⁴⁶ Там само. – С. 135.
- ⁴⁷ Там само. – С. 105.
- ⁴⁸ Чайковський А. Малолітний. – С. 25, 70, 75.

In his creative works Andriy Chaykovsky focused on the everyday life of petty Ukrainian gentry. The writer pays attention to the specific features of the material and spiritual culture of this level of the population, notably: dwelling, clothes, calendar holidays and family customs. But all of them have general Ukrainian basis.

ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ЕТНОГРАФІЧНОГО МУЗЕЙНИЦТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Тетяна ВЕЛИЧКО

Головним завданням статті є окреслити основні тенденції в діяльності музейних установ кінця ХХ – початку ХХІ ст., у роботі яких простежується етнографічний напрям, проілюструвавши це на прикладах музеїв Одеської, Миколаївської, Херсонської, Донецької областей, АР Крим.

Поліетнічний склад населення, бурхливий розвиток туристичної галузі на Півдні України зумовили розвиток етнографічного музейництва, який, з одного боку, відбувається в рамках загального процесу відродження етнографічного напрямку в діяльності музейних